

Gunta Plūksne

Skolas bibliotēkas estētiskā vide

Pievilcīga estētiskā vide ir viens no svarīgākajiem sekmīga skolas bibliotēkas darba priekšnosacījumiem. Nepieciešams vienots telpas stilistiskais risinājums, kas palīdzētu lasītājiem uztvert bibliotēku kā vienotu māksliniecisku objektu. Bibliotēkā nedrīkst būt nekā lieka. Nepievilcīga bibliotēkas vide pazemina personāla un lasītāju darbaspējas (17), raisa negatīvu attieksmi pret bibliotēku.

20.gadsimta 90.gados estētiska bibliotēkas vide tika saprasta kā personālam un lasītājiem komfortabli apstākļi. (17) Taču Krievijas bibliotēku speciāliste L.Petrova akcentē harmonijas nepieciešamību bibliotēkas estētiskajā vidē.

Skolas bibliotēkas estētiskās vides specifika

Tāpat kā jebkura makrolīmeņa vide, bibliotēka cilvēka apziņā atspoguļojas jēdzieniski un tēlaini. Taču skolēni — galvenā skolas bibliotēkas mērķgrupa — pasauli uztver galvenokārt tēlaini. Tādēļ viņu izglītošana bibliotēkā īstenojama, izmantojot tēlaini uzskatāmo formu. Bibliotēkas tēls bērnu apziņā veidojams jau izvēloties bibliotēkas nosaukumu — spilgtu, saistošu.

Tēli izmantojami, veidojot funkcionālās zonas, izstādes, bibliogrāfiskos rādītājus. Pieredze liecina, ka bērnus vislabāk iepazīstināt ar bibliotēku, izmantojot viņiem pierastus, saprotamus tēlus. (14) Arī bērniem pieaugot, vides simbolus labāk nemainīt (Pelēns — jaunāko klašu skolēniem, Pūce — vecāko klašu skolēniem), bet gan pielāgot, proti, *Pelēns* pakāpeniski pieaug un kļūst par *Peli* ar akadēmisku cepuri galvā; *Grāmatu Feja* no meitenītes pārvēršas par meiteni. Izvēloties vēlamo bibliotēkas tēlu, iesakāms vecāko klašu skolēnus aptaujāt, bet jaunāko klašu skolēniem lūgt to uzzīmēt, jo viņiem vēl grūti formulēt savus priekšstatus vārdos.

Skolas bibliotēkas sistēmelementi un to estētiskā veidošana

Skolas bibliotēkas vides pilnveidē būtiskas ir bibliotēkas funkcijas. Rokasgrāmatās fiksēti normatīvi un ieteikumi skolas bibliotēku iekārtošanā — kā racionāli izmantot telpas, izvietojot krājumu, mēbeles, tehnolo-

ģijas, kādas funkcionālās zonas nepieciešamas. (12) Ja ir pietiekami lielas telpas, iekārtojama atpūtas vai zaļā zona; periodikas zona; bibliogrāfiskā zona; informatīvā zona; spēļu zona; ģimenes zona; zona vienatnei u.c. (14) Diemžēl praksē bibliotēkas vides pilnveidei netiek pievērsta pietiekama uzmanība. Visbiežākais arguments — nav naudas. Skolu bibliotēkas labiekārto kampaņveidīgi un sporādiski — kad gaidāma kāda skate, atklātā stunda, konference vai akreditācija.

Skolas bibliotēka visbiežāk izvietota jau gatavā ēkā, kuras projektēšanā bibliotekāri nav tikuši iesaistīti. Cēlnei, kurā atrodas bibliotēka, būtu jāiekļaujas apkārtējā vidē, tai jābūt funkcionālai un pievilcīgai. Izcilais arhitekts Gunars Birkerts (1925) uzskata: "(..) ēkām patiesi jāatspoguļo un jāapkopo mūsu laikmeta tehniskās iespējas, domāju, ka tajās nedrīkst ignorēt cilvēka dabu, emocijas, bieži vien nepamanīto iedzimto psiholoģisko dabu, ko jūtam pret savu apkārtni, nemitīgi pieskaroties tai gan ar jutekļiem, gan simboliski. Arhitektūra var būt pielāgošanās veids, bet tā ir arī saprašanās veids." (1) Diemžēl postpadomju valstu bibliotēku namu arhitektoniskajam veidolam pievērsts maz uzmanības. Tādēļ bibliotēkas bieži izvietotas tām funkcionāli nepiemērotās celtnēs, kur grūti veidot personālam un lasītājiem komfortablu vidi. Rietumvalstīs arhitektu un bibliotekāru sadarbība bija auglīga, tādēļ tur daudzviet bibliotēkas harmoniski iekļaujas apkārtējā vidē. Ir bibliotēkas, kur skaidri izpaužas nacionālās īpatnības, piemēram, somu arhitekta Alvara Ālto (*Hugo Alvar Henrik Aalto*, 1898–1976) projektētajos namos. 20.–21.gadsimta mijā aizvien vairāk tiek apjausta komfortablas bibliotēkas vides nozīme, tiek rīkoti kā starptautiska, tā vietēja mēroga saieti (15).

Noderīgi tiešsaistes avoti par skolu bibliotēku estētiskās vides veidošanu bija apkopoti Latvijas Skolu bibliotēku biedrības tīmekļa vietnē, kas pašlaik gan ir slēgta. (5) Vērtīgus ieteikumus var rast arī Latvijas Nacionālajā bibliotēkā pieejamos žurnālos "School Library Journal" un "Школьная библиотека", kur regulāri ievietoti materiāli par skolu bibliotēku estētisko vidi. 20.gadsimta 90.gados ASV iznāca izdevums "Creative Ideas for Library Media Center Facilities" (7), kur apkopotas teorētiskas atziņas par estētiskās vides ietekmi uz mācību procesu un praktiski ieteikumi mācību iestāžu bibliotēku iekārtošanai. Samērā daudz par bibliotēku estētisko vidi rakstījusi arī Krievijas bibliotēku speciāliste J.Mužikova. (14) Viņa izsaka konkrētus ieteikumus, piemēram, par krāsu gammu izmantošanu: vislabāk izmantot 3–7 krāsas, lai neradītu orientēšanās grūtības un apjukumu. (14) Speciāliste min vairākus brīvpieejas krājuma kārtējuma variantus mazākiem bērniem un pusaudžiem; sniedz konkrētus padomus, kā iekārtot funkcionālās zonas. J.Mužikovas pamatprincips: **izglītošana ar tēlu palīdzību**. (14) Autore sniedz ieteikumus, kā veidot estētiski pievilcīgus "informacionālas vides" elementus, piemēram, norādes, kas palīdz orientēties bibliotēkas telpā. Par informacionālās telpas veidošanu raksta arī cita Krievijas bibliotēku speciāliste L.Paščenko (16). Krājuma izvietojumu viņa apraksta kā skatuvi, kur plaukti ir proscēnijs, bet grāmatas — scēniskās darbības dalībnieki.

3.klases skolnieces Gulbenes 2.vidusskolas bibliotēkā

Līgatnes vidusskolas bibliotēka (Cēsu raj.)

Cēsu 1.pamatskolas bibliotēka

Mārsnēnu pamatskolas bibliotēka (Cēsu raj.)

Mārsnēnu pamatskolas bibliotekāre — skolotāja Līga Tenča

Cēsu pilsētas Pastariņa pamatskolas bibliotēka

Raiskuma pamatskolas bibliotēka (Cēsu raj.)

Straupes pamatskolas bibliotēka (Cēsu raj.)

Sienas noformējums Daukstes pamatskolas bibliotēkā (Gulbenes raj.)

Gulbiša vidusskolas bibliotēkas (Gulbenes raj.) radošais noformējums

Bibliotēkas estētiskās vides veidošanas jautājumiem pievērsusies arī Ļ.Jefremenko, kura ataino vietējās skolas bibliotēkas pieredzi, veidojot estētisko vidi kā pilsētu ar mājām un ielām. (11) Par bibliotēku vides veidošanu daudz tika runāts arī starptautiskajā Krimas konferencē "Bibliotēkas un asociācijas mainīgajā pasaulē: jaunas tehnoloģijas un jaunas sadarbības formas" Ukrainā 2003.gadā. Piemēram, Ukrainas bibliotēku speciāliste N.Semiļeta stāstīja par Zviedrijas skolu bibliotēkām, kas tiek veidotas kā infotēkas apvienojumā ar datorklasi. Lai novērstu pārmērīgu "tērēšanu" tīklā vai aizraušanos ar datorspēlēm, izveidotas funkcionālās zonas, kur bērni izmanto datorus, stāvot kājās. (18)

Kā liecina izdevums "School Library Journal" (www.slj.com), ārzemju skolu bibliotēkām ir daudz plašākas estētiskās vides veidošanas iespējas. Pieejami daudzveidīgi un kvalitatīvi mākslinieciskā noformējuma materiāli (www.libraryclipart.com), ir plašākas iespējas iegādāties atbilstošas bibliotēkas mēbeles un aprīkojumu. (6)

Būtiska nozīme skolas bibliotēkas estētiskās vides veidošanā ir bibliotēkas personālam. 1945.gadā Amerikas Bibliotēku asociācija (*American Library Association, ALA*) publicēja standartu "Skolas bibliotēkas šodien un rīt". Standartā teikts: "Skolas bibliotēkās, iespējams, ir vissvarīgākais faktors bibliotēkārās apkalpošanas pilnā programmā". (10) Šeit pamatota profesionālās izglītības nozīme un akcentētas skolu bibliotēkārām nepieciešamas īpašības: "labs noskaņojums, patīkams ārējais izskats, draudzīga attieksme pret cilvēkiem, cieņa un paškontrolē, enerģija un iniciatīva". (10) Šis īpašību kopums aktuāls arī mūsdienās, kad izstrādāti bibliotēkārū ētikas kodeksi, pilnveidota materiāltehniskā bāze. Bibliotēkārām aktīvi jāveido estētiskā vide, tās tēls. Par to detalizēti lasāms Krievijas Valsts bibliotēkas zinātniskās līdzstrādnieces S.Matļinas rakstā. (13) Viņa uzskata, ka līdztekus komfortablai videi svarīgas ir skolas bibliotēkārū komunikācijas spējas, prasme uzklaut lasītājus, palīdzēt precizēt pieprasījumu. Gudrība, tolerance, labvēlīga attieksme, entuziasms, lieliskas zināšanas sabiedrisko attiecību jomā — lūk, kas nepieciešams skolas bibliotēkārām!

Par skolas bibliotēkārū lomu bibliotēkas vides veidošanā, skolēna personības attīstībā daudz praktisku ieteikumu sniedzis Kanādas bibliotēku speciālists Džeralds Brauns, kas viesojies arī Latvijā. Viņa ieteikumi lasāmi vairākos plaši pieejamos izdevumos, piemēram, jau pieminētās starptautiskās konferences "Krima 2003" krājumā. (4)

Kaut gan skolas bibliotēkārū galvenā funkcija ir skolēnu izglītošana, bibliotēkai jāpiedāvā arī relaksācijas zona. (4; 5)

Tomēr literatūrā pārāk maz uzmanības pievērsts **skolas vadības un citu institūciju nozīmei** skolas bibliotēkārū darbā. Joprojām aktuāla ir skolas bibliotēkārū speciālistes, Latvijas Nacionālās bibliotēkārū Bibliotēkārū attīstības institūta galvenās bibliotēkārū Dženijas Dzirkales-Maļavkinas doma, ko viņa puda pirms vairāk nekā 10 gadiem skolu bibliotēkārū konferencē 1996.gadā: "Ja skolas direktors redz un saprot bibliotēkārū nozīmīgumu un

tās milzīgās potences, ko skolas bibliotēka var dot skolai, ja redz iespēju bibliotēkārū attīstībai, tad šīs skolas bibliotēkārū viss būs kārtībā. Bet tā nenotiek visur un tā nav vienmēr. **Aizbīdināšanās ar naudas trūkumu ir parasta lieta.** Domāju, ka šeit tomēr **galvenā ir attieksme. Jo pat ar minimāliem līdzekļiem var veikt daudzas lietas. Galvenais ir to pārdomāta un racionāla pielietošana.** (G.P. izcēlums.) Daudzas bibliotēkārū nīkuļo, vienkārši eksistē. Domāju, ka atbildība par šīm iznikstošajām bibliotēkārū jāuzņemas ne tikai skolu direktoriem, bet arī attiecīgajām amatpersonām Izglītības un zinātnes ministrijā. Daudzi skolu direktori nepārzina sistēmu valstī. Un, ja nav arī ministrijārū viedokļa šajos jautājumos, tad, protams, nekādas progresīvas izmaiņas nevar notikt. Daudz jauna bibliotēkārū kvalitatīvam darbam nodara arī nepārdomāta kadru politika. Darba kvalitāte pilnībā atkarīga no darbiniekarū profesionalitātes." (2) Viņārū atziņu spilgti apliecina Latvijas Skolu bibliotēkārū asociācijas (tagad — Latvijas Skolu bibliotēkārū biedrība, LSBA) konferencē pieredzētais 2004.gada 26.novembrī Cēsīs. Toreiz tika rīkots konkurss par Cēsu rajona labāko skolas bibliotēkārū. Īsā laikā skolu vadība atrada līdzekļus ne tikai telpu remontam un to estētiskajam iekārtojuma, bet arī jaunāko tehnoloģijārū ieviešanai. Galvenais vērtēšanas kritērijs konkursā bija bibliotēkārū pakalpojuma kvalitāte un moderno tehnoloģijārū infrastruktūra. Labākās skolas saņēma balvas, bibliotēkārū bija iespēja iepazīt arī LSBA konferences dalībniekiem. Apbrīnojama ir Cēsu Pastariņārū skolas un bibliotēkārū mērķtiecība estētiskās vides veidošanā. Izceļami arī Cēsu 1.pamatskolas bibliotēkārū sasniegumi: vecā, nolaistā zviedru laika ēkā iekārtota pievilcīga, moderna bibliotēka ar speciāli pasūtītām mēbelēm un jaunākajām informācijas tehnoloģijārū.

Galvenais, kam kalpo bibliotēkārū estētiskā vide, protams, ir **lasītājs**. Starptautiskārū bibliotēkārū asociāciju un institūciju federācijas (*International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA*) izstrādātajā "Skolu bibliotēkārū manifestā" uzsvērts: "Skolas bibliotēka dod iespēju skolēniem apgūt prasmes un iemaņas, kas nepieciešamas mācībām visa mūžārū garumā, attīstīt iztēli, sagatavoties dzīvei kā atbildīgiem valsts pilsoņiem" (3). Šāds akcents izpaužas arī bibliotēkārū praksē 21.gadsimtā. Krievijārū bibliotēkārū speciāliste O.Bočarova iesaka dažāda vecuma bērnu informācijpratību veidot nevis ar moralizējoši didaktisku priekšlasījumu palīdzību, bet gan iesaistot bērnus rotāļārū, sacensībārū, "smieklu stihijārū". (9) Labi padomi, kā attīstīt informācijpratību, izmantojot vides estētiskos elementus, izklāstīti ASV bibliotēkārū speciālistu darbos. (8)

Noslēgumā gribētos akcentēt Krievijārū bibliotēkārū speciālistes L.Stepanovas atziņārū. (19) Viņārū atgādina ievērojamā krievu pētniekarū un filozofa Pāvela Florenska (1882–1937) domu: "Bērnu domāšana nav vājarū domāšana, bet īpašs domāšanas tips (..)". (19) Bērni ne tikai uztver kultūru tai raksturīgajārū tradicionālajārū vērtībārū, bet arī izvīrta jaunas idejas.

L.Stepanova uzsver, ka bērnu bibliotēka ir daudzfunkcionāla telpa, kas ietver grāmatārū un elektroniskajārū informācijas nesējarū fiksētu dažādu laikmetu kultūru, tādēļ tajā sekmīgi var norisināties paudžu dialogi.

Ākeras pamatskolas bibliotēka Bornholmas salā Dānijā

Salaspils 2.vidusskolas bibliotēka 2008.gada Rīgas rajona vidusskolu bibliotēku skatē ieguva 3.vietu

Izmantotie informācijas avoti

1. **Čaklais, Māris.** *Gaismas kungs jeb sāga par Gunaru Birkertu.* Rīga : Pētergailis, 2002. 258 lpp.
2. **Dzirkale, Dženija.** Skolu bibliotēku pašreizējais stāvoklis. **No:** Skolu bibliotēku attīstība un izglītības kvalitāte. Rīga, 1997. 11.–16.lpp.
3. **IFLA/UNESCO.** *Skolu bibliotēku manifesti; Skolu bibliotēku vadlīnijas.* Tulk. Rudīte Urbacāne. Jēkabpils : Valence, 2005. 32.lpp.
4. *Skolu bibliotēku un informācijas pakalpojumu attīstība Latvijā : eksp. projekts : Dž.Brauna ziņojums.* Rīga, 2001. 55 lpp.
5. <http://www.liis.lv/lspa/>
6. *Library Supplies & Furnishings* [tiešsaiste]. The Brodart Comp., 2009 [skatīts 2009.g. 5.maijā]. Pieejams: http://www.shopbrodart.com/toc_pages/section/overview.asp
7. Architect Etienne-Louis Boullie. *Biblion*, Vol.8, Spring, 2000, p.4.
8. **Erikson, Rolf, Markuson, Carolyn.** *Designing a school library media center for the future.* 2nd ed. Chicago : American Library Association, 2007. xiii, 117 p.
9. **Бочарова, О.В.** Обучение с увлечением. *Библиотечное Дело*, №1, 2002, с.183–192.
10. **Дэниэл, Э.** Стандарты для школьных библиотек. *Школьная Библиотека*, №6, 2003, с.27–33.
11. **Ефременко, Л.Ю.** Улица Сказочная, улица Любознательная, Аллея Героев, улица Детства. *Школьная Библиотека*, №2, 2003, с.37–39.
12. *Краткий справочник школьного библиотекаря.* Санкт-Петербург : Профессия, 2001. 347 с.
13. **Матлина, С.** Благоприятный имидж библиотеки. *Школьная Библиотека*, №6, 2003, с.42–44.
14. **Мужикова, Е.В.** Видимая библиотека и наглядность. *Школьная Библиотека*, №3, 2003, с.30–36.
15. **Новикова, Т.И.** Библиотекари и архитекторы : первые шаги к пониманию друг друга. *Петербургская Библиотечная Школа*, №1/2, 2000, с.42–44.
16. **Пашенко, Л.И.** Формируем информационное пространство. *Библиотековедение*, №6, 2000, с.88–91.
17. **Петрова, Л.И.** Комфортная библиотечная среда и ее функции. **В кн.:** Проблемы национальных библиотек и региональных библиотечных центров : сб. науч. трудов. Санкт-Петербург : РНБ, 1994. С.143–164.
18. **Семилет, Н.В.** Шведский социализм начинается с библиотек. **В кн.:** Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : "Крым 2003". Москва : ГПНТБ, 2003. С.816–820.
19. **Степанова, Н.В.** Детская библиотека как многофункциональное Пространство. **В кн.:** Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : "Крым 2003". Москва : ГПНТБ, 2003. С.820–825.